

سرنوشت کشاورزان با وضعیت فعلی بارش چه می‌شود؟

خشکسالی، کاهش غیر طبیعی و طولانی مدت منابع رطوبتی (عمدتاً بارش) است که اثرات نامطلوبی بر گیاهان، حیوانات و انسان می‌گذارد. مواجهه با این پدیده زیان بار طبیعی خصوصاً در بخش کشاورزی از اهمیت خاصی برخوردار است؛ به طوری که کارشناسان معتقدند اگر برنامه برای کنترل خشکسالی در بخش کشاورزی تدوین نشود این پدیده طبیعی می‌تواند امنیت غذایی بشر را تهدید کند.

به گزارش ایسنا خشکسالی هواشناسی که در بسیاری از منابع با عنوان خشکسالی اقلیمی از آن نام برده‌اند به دلیل کمبود و یا کاهش مقدار بارندگی طی دوره‌ای از زمان بوجود می‌آید. به عبارتی خشکسالی هواشناسی زمانی حادث می‌شود که میزان بارندگی سالانه کمتر از میانگین دراز مدت آن باشد. در حالیکه خشکسالی کشاورزی از طریق تاکید بر مواردی همچون کسری بارش، کمبود رطوبت خاک، اختلاف بین تبخیر و تعرق واقعی و پتانسیل، کاهش سطح ذخایر یا آب‌های زیر زمینی و مواردی از این قبیل که به خشکسالی اقلیمی (یا هیدرولوژی) مرتبط است، تعریف می‌شود.

مواجهه با پدیده خشکسالی و جلوگیری از تشدید آن در بخش کشاورزی و وظایف و مسئولیت‌های همه دست‌اندرکاران بخش کشاورزی از کشاورزان گرفته تا مسئولان و تصمیم‌گیران موضوعاتی هستند که با **باقر قرمز**

چشمه_ رییس گروه هیدرولوژی و توسعه منابع آب پژوهشکده حفاظت خاک و آبخیرداری در خصوص آنها به گفت و گو پرداختیم.

خلاصه این گفت و گو در ادامه آمده است:

براساس آمارهای وزارت نیرو و سازمان هواشناسی میزان بارندگی در سال جاری نسبت به سال گذشته حدود ۴۰ درصد کاهش داشته است، به نظر شما کاهش بارندگی و احتمال بروز خشکسالی در کشور چه پیامدهایی برای بخش کشاورزی دارد؟

خشکسالی در کشور پدیده نوظهوری نیست و به دلیل شرایط جغرافیایی، کشور همیشه با خشکسالی عجین بوده است. بنابراین موضوع جدیدی نیست که به تازگی با آن مواجه شده باشیم. همچنین سازمان هواشناسی کم بارشی را برای سال زراعی ۱۳۹۹-۱۴۰۰ پیش بینی کرده بود اما نکته حائز اهمیت این است که امسال میزان بارندگی در مقایسه با ۵۰ سال گذشته کاهش چشم گیری داشته است و این کم بارشی اثر خود را در همه استان ها به خصوص استان های جنوب شرق گذاشته است.

اگر بخواهیم به یکی از این اثرات اشاره کنیم می توانیم بگوییم که در بخش کشاورزی بیشترین آسیب به کشت دیم وارد شده، زیرا این نوع کشت کاملاً وابسته به بارندگی است. کشاورزانی که کشت دیم پاییزه داشته اند و بعد از آن نیز به امید اینکه در بهار بارش باران بیشتر شود به کشت دیم بهاره روی آوردند بیشترین آسیب را دیده اند. خصوصاً کشاورزانی که محصولاتی چون گندم، جو و نخود کاشتند.

کشاورزان و فعالان عرصه کشاورزی باید چه اقداماتی در راستای مدیریت منابع آبی انجام دهند که بتوانند از منابع آبی محدود خود بیشترین بهره را ببرند؟

کشاورزان باید سعی کنند آبیاری را به اواخر روز و ساعات خنک شبانه روز موکول کنند. اگر در شب آبیاری انجام شود تبخیر آب کاهش می یابد و آب می تواند تا صبح به لایه های زیرین خاک هم نفوذ کند. در روز میزان تبخیر بسیار بالاست و در مناطقی که کشاورزی آن متکی به آب های زیر زمینی است بایستی به ساعت آبیاری توجهی زیادی کرد.

در آبیاری قطره ای یا بارانی هم بایستی در اواخر غروب و اوایل شب انجام شود تا میزان تبخیر نیز کاهش یابد. از طرفی پوشاندن اطراف درختان و نازل های آبیاری با پوشال یا موادی که تبخیر سطحی را کاهش می دهند می تواند موثر باشد. همچنین دوره آبیاری بایستی متکی به میزان رطوبت و شرایط مزرعه باشد.

نکته دیگر این است که می توان حجم آبیاری را افزایش واز آن طرف فاصله زمانی بین آبیاری ها را نیز افزایش داد. در آبیاری قطره ای نیز بهتر است میزان (دبی) ورود آب بیشتر و زمان آبیاری کمتر شود.

مسئولان باید چه اقداماتی در راستای مدیریت منابع آبی انجام دهند؟

تنها گزینه مدیریت کلان آب در کشور آبخیرداری و آبخوان داری است ولی متأسفانه دولت به جای هزینه در این بخش فقط سد ساخته است. سدهایی که با جمع شدن آب پشت آنها حق آبه پائین دست خود را حذف می کنند. برای نمونه لازم است بگویم که در بازدیدی که از منطقه نیک شهر و قصر قند سیستان و بلوچستان داشتیم متوجه شدیم که این منطقه ذخیره آبی خوبی دارد ولی دولت به جای انجام عملیات آبخیرداری و آبخوانداری در این منطقه، بر روی رودخانه کاجو سد احداث کرده و در پایین دست سیستم آبیاری را توسعه نداده و در نتیجه آب پشت سد به پایین دست منتقل نشده و کشاورزان از آن بی بهره هستند. همین امر باعث شده که منطقه دشتیاری از آب بی بهره بماند و حق آبه بخش کشاورزی نادیده گرفته شود. این موضوع منجر به مهاجرت های بسیاری به اطراف چابهار شده است. از طرفی در سیل های اخیر هم دیدیم که سدهای ساخته شده حتی نتوانست جلوی خسارت را بگیرد.

بر روی چند درصد از حوضه های آبی کشور عملیات آبخیرداری و آبخوانداری انجام شده است؟

شاید بتوان گفت در حدود ۲۵ درصد از حوضه های کشور عملیات آبخیزداری انجام شده است. البته در سالهای اخیر توجهی ویژه ای به آن شده و بودجه ای از صندوق توسعه ملی برای آن تخصیص یافته است. امیدواریم این روند در سال های بعد هم ادامه دار باشد. سرمایه گذاری در بخش آبخیزداری سرمایه گذاری با سود مستقیم و کوتاه مدت نیست. یعنی اینگونه نیست که در مدت کوتاه نتیجه دهد. شاید چندین سال طول بکشد که آبخیزداری اثرات خود را نشان دهد. ولی اثرات مثبت و قابل توجه ای در حفاظت آب، خاک و پوشش گیاهی خواهد داشت.

کشورهای پیشرفته شعاری دارند که می گویند بهترین گزینه این است که کاری در طبیعت نکنیم. یعنی طبیعت خودش می تواند خودش را مدیریت کند تا زمانی که بشر به آن وارد نشده و آن را تخریب نکرده است. اقدامات آبخیزداری در راستای این است که حوزه های تخریب شده دوباره بازسازی و احیا شوند.

آیا آبخیزداری می تواند از بروز سیل جلوگیری کند؟

هیچ وقت نمی توانیم جلوی سیل را بگیریم و سیل باید اتفاق بیافتد ولی بایستی مدیریت شود. اگر سیل در دشت خوزستان وارد نشود مشکلات زیادی پدید می آید. سدهای زیادی ساخته شده و تصور براین است که این سدها باعث رونق خوزستان شده ولی نتیجه عکس آن رخ داده است. اگر این سدها نبود بخشی از سیل هر سال وارد دشت می شد و مواد مغذی را وارد آن می کرد و باعث آبشویی و زهکشی می شد. در نهایت شوری زمین کم و پوشش گیاهی خوبی در منطقه پدید می آمد. علت اینکه در بسیاری از مناطق کانون گرد و غبار وجود دارد هم همین است زیرا با فقدان پوشش گیاهی در آن مناطق مواجهیم. آبخیزداری با کاهش ضریب رواناب سطحی و افزایش نفوذ، در سرشاخه ها رواناب را کاهش داده و تا حدود زیادی سیلابهای مخرب را کاهش داده و در نتیجه در پایین دست به شدت از خسارات آن کاسته می شود.

کلام آخر...

متأسفانه در بحث آب متولی درستی نداریم. در حال حاضر متولی آب در کشور وزارت نیرو است. در حالی که وزارت کشاورزی و بخش منابع طبیعی که بیشترین استفاده را از آب می کنند هیچ اختیاری ندارند. تا حق آب به بخش کشاورزی و منابع طبیعی در نظر گرفته نشود نمی توان کاری از پیش برد.

همچنین از مدیران مربوطه تقاضا می کنیم که بیش از پیش به نتایج تحقیقات پژوهشگران اهمیت دهند و اجازه ندهند تحقیقاتی که برای آن هزینه می شود در کتابخانه ها خاک بخورند. اگر مسئولان از نظریات کارشناسی مبتنی بر دانش استفاده کنند بسیاری از مشکلات حل خواهد شد. به نظر می رسد مدیران ما در خواب خرگوشی هستند. خشکسالی پدیده جدیدی نیست و باید از دو سال قبل به فکر آن می بودند.